

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Andri Snær Magnason
UM TÍMANN OG VATNIÐ

ANDRI SNAJR MAGNASON

**O VREMENU
I VODI**

Prevod sa engleskog
Slobodan Damnjanović

Beograd
2024
DERETA

*Ovu knjigu posvećujem svojoj deci,
unucima i praunucima*

*Na kraju ćemo sačuvati
samo ono što volimo,
volećemo ono što razumemo,
a razumeti samo ono
što smo naučili.*

BABA DIUM

MOŽETE LI ŽIVETI U ZANIMLJIVIM VREMENIMA

Zapišite ono što ste zapazili.

Porvaldur Porštejnšon

Svaki put kad u Reykjaviku ugostim nekog stranca, volim da se s njim provozam duž Borgartuna, ulice koju zovem Bulevar izneverenih snova, i pokažem mu Hefdi, belu kuću od drveta. To zdanje, koje ljudi povezuju s propašću komunizma i padom Gvozdene zavese, 1986. bilo je mesto susreta Ronalda Regana i Mihaila Gorbačova. Pored ove kuće nalazi se crna, četvrtasta zgrada, sva u staklu i mermeru, koja je nekad bila sedište Kauping banke. Propast Kauping banke četvrti je najveći bankrot u istoriji kapitalizma, i to ne samo gledano po glavi stanovnika Islandana, već u apsolutnom iznosu: 20 milijardi dolara.¹

Neću da se radujem tuđoj nesreći, ali zapanjila me je činjenica da sam, i pre nego što sam zašao u srednje godine, bio svedok propasti dve velike ideologije – komunizma i kapitalizma. Obe ove ideologije čuvali su i održavali ljudi na vrhu piramide vlasti, ljudi čije je uvažavanje bilo upravo srazmerno položaju na kome su se nalazili. Duboko unutar oba sistema postojali su ljudi koji su, uprkos svemu, nastojali da do samog kraja održe privid snage

i trajnosti. Generalni sekretar Jedinstvene socijalističke partije, vodeće stranke Istočne Nemačke, Erih Honeker, 19. januara 1989. izjavio je: „Berlinski zid će stajati na svom mestu još pedeset, još sto godina”. Već u novembru iste godine – zid je srušen. Generalni direktor Kauping banke, u televizijskom intervjuu datom 6. oktobra 2008, posle dobijanja hitne pozajmice od Centralne banke Islanda, rekao je sledeće: „Kod nas je sve u redu i Centralna banka može biti sigurna da ćemo joj vratiti pozajmljeni novac... To mogu da kažem bez oklevanja.” Posle tri dana, Kauping banka doživela je slom.

Kada se neki sistem uruši, reči gube smisao. Više ne izražavaju stvarno stanje, već zvone uprazno, lišene sadržaja i značenja. Udžbenici preko noći postaju zastareli i postojeća hijerarhija nestaje s lica zemlje. Ljudima odjednom postaje teško da nađu prave reči i pojmove kojima bi izrazili ono što se dešava.

Između Hefdija i nekadašnjeg sedišta Kauping banke nalazi se livada obrasla travom. U njenom središtu postoji nekoliko stabala: šest omorika i par tužnih vrba. Unutar te male šume, smeštene između dve zgrade, pogleda uperenog u nebo, jednom sam sebi postavio pitanje – kada će sledeći sistem doživeti propast, koja će velika ideja obuzeti ljude.

Naučnici nam pokazuju da nestaju temelji života na Zemlji. Vodeće ideologije dvadesetog veka smatrale su Zemlju neiscrpnim izvorom jeftinih sirovina. Ljudi su pretpostavili da je atmosfera u stanju da daveka apsorbuje emisiju otrovnih gasova, da okeani mogu stalno da apsorbuju otpad koji se baca u njih, da se zemlja, ako se đubri, može beskonačno obnavljati, da će se životinjske vrste i nadalje povlačiti pred ljudima, nauštrb svoga staništa.

Ako se predviđanja naučnika pokažu kao tačna, ako se obistini ono što govore o budućnosti okeana i atmosfere, vodenih sistema, o budućnosti glečerskih i priobalnih ekosistema, onda se moramo zapitati kojim ćemo to novim rečima na najbolji način izraziti ove goruće probleme. Koja ideologija može da odgovori ovom

zadatku? Šta treba da čitam, Milтона Fridmana, Konfucija, Karla Marksa, *Otkrovenje Jovanovo*, *Kuran*, *Vede*? Kako ukrotiti naše želje i potrebe, konzumerizam i materijalizam, koji prete da savladaju i unište sile od kojih zavisi život na Zemlji?

Ova se knjiga bavi i vodom i vremenskim prilikama. U narednih sto godina, vode na Zemlji biće pogođene tektonskim promenama. Otopiće se glečeri. Nivo okeana će porasti. Povećanje globalne temperature dovešće do suša i poplava. Okeani će se acidifikovati u meri koja nije viđena u poslednjih pedeset miliona godina. I sve će se to dogoditi za života dece koja su sada rođena, i koja će tada, poput moje bake, duboko zagaziti u desetu deceniju.

Najmoćnije sile Zemlje iskoračile su iz svog ustaljenog okvira delovanja, pa se velike geološke promene odigravaju za neuporedivo kraće vreme. Promene kojima je nekad trebalo više stotina hiljada godina sada se dešavaju u rasponu od svega sto godina. Takva brzina je mitska, ona pogađa sav život na Zemlji, udara na korene svega što mislimo, biramo, proizvodimo; svega u šta verujemo. Ona pogađa sve one koje poznajemo i sve koje volimo. suočeni smo s promenama složenijim od svega sa čime smo se dosad suočavali. Promene, koje su na delu, mogu da prevaziđu naša iskustva, da nadmaše jezik i metafore kojima opisujemo stvarnost.

Ovo možemo uporediti sa zvukom vulkanske erupcije. I pored svih uređaja, taj je zvuk potmuo; osim belog šuma, ništa drugo ne može se čuti. Za većinu ljudi, izraz „klimatske promene” predstavlja beli šum. Lakše je imati mišljenje o svakodnevним stvarima. U stanju smo da razumemo gubitak nečeg važnog, da shvatimo kad je neka životinja ustreljena, kad neki projekt premaši planiranu količinu novca. Međutim, kada se radi o nečem beskonačno velikom, o nečem svetom, o stvarima od suštinske važnosti za naš život, tu izostaje potrebna reakcija. Čini se da naš mozak ne može da funkcioniše na tom nivou.

Beli šum nas navodi na pogrešan put. Čitamo naslove i mislimo da shvatamo njihov sadržaj: „topljenje glečera”, „rekordna

vrućina”, „acidifikacija okeana”, „povećanje emisije gasa”. Ako su naučnici u pravu, ove reči ukazuju na događaje od kojih nije bilo važnijih u ljudskoj istoriji. Ukoliko pravilno shvatimo ove reči, one će direktno uticati na naše akcije i izbore. Ali čini se da se 99% njihovog značenja gubi u belom šumu.

Možda je „beli šum” pogrešna metafora; pojava o kojoj govori-
mo više liči na crnu rupu. Nijedan naučnik nije video crnu rupu,
koja može da bude velika kao milion sunaca, i da u sebe potpu-
no upije svu svetlost. Crne rupe se otkrivaju tako što se, mimo
njih, gleda u najbliže zvezde i magline. Kad se započne rasprava
o vodi na Zemlji, o površini Zemlje, o atmosferi čitave planete,
onda enormna važnost pitanja, koja se nameću, prosto „proguta”
svako značenje. Jedini način da se piše o ovoj temi jeste da se
prođe mimo nje, u prošlost i budućnost, da se bude ličan, dakle i
naučan, i da se koristi mitološki jezik. O tim stvarima moram da
pišem – *ne pišući* o njima. Da bih krenuo napred, moram da nači-
nim korak unazad.

Živimo u dobu u kome su mišljenje i jezik oslobođeni ideo-
loških stega. Živimo u dobu u kome stara kineska kletva, gotovo
sigurno pogrešno prevedena – „dabogda živeo u zanimljivo vre-
me” – pokazuje svoj puni smisao.

MALO BLAGO

Godine 1997, na Islandskom univerzitetu diplomirao sam književnost. Tog leta radio sam u Institutu za srednjovekovne studije „Arni Magnušon”. Institut se nalazi iza zaključanih vrata, u studentskom gradu; iz nekog razloga, iako sam bio tamošnji student, nikad nisam kročio iza tih vrata. Bio je to tajanstveni prostor, nalik na takozvane vilinske stene, u kojima, po predanju, žive islandski „skriveni ljudi”. Slušao sam priče o ljudima koji su prošli kroz ta vrata i niko ih nikad više nije video. Iza tih vrata nalazili su se rukopisi islandskih saga, i ljudi koji su ih pomno čitali i proučavali. U toj tišini, zvuk zvonca na vratima odjekivao je kao vatrogasna sirena. Gonjen prevelikom željom da vidim šta ima u tim prostorijama, konačno sam pritisnuo zvonce. Pozvonio sam i vrata su se otvorila.

Iza njih su vladali tišina i polumrak; vazduhom se širio miris starih knjiga i spokoja, koji mladom čoveku teško pada. Bilo mi je neprijatno. Našao sam se među knjigama i poznavao drevne književnosti, od kojih su neki bili vršnjaci mojih deda i baba. Bio sam istinski zbunjen kad je tokom pauze pokrenut razgovor – da li je Torvald bio '86. u Skagaferduru. Nisam imao predstavu da li se radilo o 1186, 1586. ili 1986. godini. Bojao sam se da će me smatrati neobrazovanim čovekom, koji se teško izražava. Ali, istovremeno, i budalastim i neukim.

Leti uvek radim poslove na otvorenom – uređujem bašte, popločavam baštenske staze. Uvek mi je bilo žao službenika koji nemaju toliko slobode. Dok sam sedeo u Institutu, uhvatio sam sebe kako gledam kroz prozor i posmatram svoje lako obučene kolege, koji se šetaju po dvorištu, dok moje misli prolaze pored njih i odlaze u beli svet. Jon Torbjarnašon, polubrat moje majke, biolog, pozvao me je da mu pomazem u proučavanju načina na koji se pare anakonde u džunglama Venecuele. Takođe ćemo u tropskim šumama Amazona sarađivati s timom naučnika koji ima zadatak da, u Rezervatu održivog razvoja Mamiraua, broji jaja ugroženih crnih kajmana, *Melanosuchus niger*, najvećeg predatora Latinske Amerike, kako bi se sprečilo njegovo izumiranje.² Pošto se nivo vode u potopljenoj prašumi svake godine poveća do deset metara, mi ćemo boraviti u kućama na vodi. „Nije to mala stvar”, rekao je Jon, „kada te ujutru probudi zvuk delfina koji upravo ispred tvojih vrata love ribu.”

Ali, u to vreme, moja devojka Margret i ja očekivali smo bebu, pa bi bilo neodgovorno da se upustim u takvu avanturu. Može se reći da sam tada bio raspet između dve mogućnosti: da odem u Venecuelu i Amazon ili da ostanem na Islandu, razmišljajući da li mi više odgovara bavljenje naukom ili usamljeni život pisca.

Jednog dana zatražili su od mene da pomognem u izlaganju rukopisa, u maloj galeriji na gornjem spratu. Za tu izložbu bio je zadužen filolog Kisli Sagurdšan; rekao mi je da ga pratim do velikih čeličnih vrata u suterenu zgrade, a kad smo stigli, izvadio je tri ključa. Kad je otvorio vrata, bio sam zapanjen mestom na kome se čuvaju rukopisi: bilo je to samo srce islandske kulturne i duhovne istorije. Bio sam okružen istorijskim draguljima, koji u čoveku izazivaju strahopoštovanje. Tu su se nalazili rukopisi na pergamentu koji opisuju događaje iz drevne prošlosti, od kojih najstariji potiču iz oko 1100. godine. Bili su tu i originalni rukopisi islandskih saga: o Vikinzima i vitezovima, o kraljevima, drevni

zakonici. Kisli je prišao polici i otvorio fioku. Iz nje je izvadio mali rukopis i pažljivo mi ga predao u ruke.

„Kakva je to knjiga?“, upitao sam šapatom.

Nisam znao zašto šapućem. Samo to mesto teralo je čoveka da tiho govori.

„To je *Codex Regius, Konungsbuk, Kraljeva knjiga.*“

Meni su klecnula kolena. *Codex Regius*, koji sadrži Poetsku edu, najveće blago Islanda, a možda i čitave Severne Evrope; drugi veliki izvor nordijske mitologije i najstariji rukopis čuvenih pesama „Veluspa“, „Hovamol“ i „Primskvida“. Glavna inspiracija za Vagnera, Borhesa i Tolkina. Osećao sam se kao da su mi poverili Elvisa Prislja.

Rukopis je bio neugledan. Kad imamo u vidu njegov sadržaj i uticaj, trebalo bi da on bude sav od blistavog zlata, a on je mali i taman, gotovo nalik na knjigu bajalica. Bio je pohaban, ali ne i upropašćen. Prelepi pergament s jednostavnim, jasno odvojenim slovima, i ako se izuzmu neka početna velika slova, gotovo bez ikakvih slika. On je najstariji dokaz da vrednost neke knjige ne treba određivati na osnovu njenih korica.

Filolog je pažljivo otvorio rukopis i pokazao mi vrlo čitljivo S na sredini stranice. „Čitajte“, rekao je, a ja sam prvo zurio u rukopis, pa tek onda počeo da čitam: *Sol ter sortna sigur told i mar* (Sunce je potamnelo, zemlja je potonula, blistave zvezde nestale s neba, planuće veliki jasen i silovita vreline vinuće se put neba).

Niz kičmu su mi prošli trnci: to je bio Ragnarok, kraj sveta, onako kako ga opisuje originalno proročanstvo u poemi „Veluspa“. Sve rečenice, za razliku od današnjih pesama, napisane su u nizu, jedna pored druge, a ne jedna ispod druge. Preda mnom je bilo delo napisano pre više od sedam vekova. Preplavilo me je strahopoštovanje pred tom knjigom; osetio sam strah da bih se mogao nakašljati, te da bi kapi mogle pasti na nju, ali i krivicu što uopšte dišem u njenoj blizini. To je verovatno bilo preterano, jer je taj rukopis bio pet vekova čuvan u oronulim izbama i prenošen preko zaleđenih

reka u sanduku postavljenom na konjska leđa; godine 1662. poslat je u Dansku, kao poklon kralju Fridrihu III. Osetio sam se duboko povezanim sa davno prošlim vremenom. Govorim praktično isti jezik kojim je govorio autor te knjige. Hoće li ona trajati još sedam vekova? Do 2700. godine? Da li će naš jezik i civilizacija toliko trajati?

Čovečanstvo je dosad uspelo da sačuva relativno malo svojih mitologija; ideje o silama i bogovima koji vladaju nebesima, o nastanku i kraju sveta. Postoji grčka, rimska, egipatska i budistička mitologija. Imamo hinduistički, judeo-hrišćanski, islamski, ali i delove astečkog pogleda na svet. I nordijska mitologija jedan je od pogleda na svet. Zbog toga je *Codex Regius* važniji i od same *Mona Lize*. Većina onoga što znamo o nordijskim božanstvima, Valhali i Ragnaroku, dolazi iz ove knjige. Taj rukopis je bio i ostao neiscrpna inspiracija, izvor za uverenja i umetnost. Iz njega su nastali novi vidovi modernog plesa, det metal bendovi, čak i savremeni holivudski klasici, kao što je film *Tor Ragnarok*, u kome se Tor i njegov prijatelj Hulk udružuju protiv prevrtljivog Lokija, džina Surtura, Hele i užasnog vuka Fenrira.

Rukopis sam smestio u mali lift i poslao ga na sledeći sprat. Onda sam se brzo popeo uz uske stepenice, da ga dočekam. Potom sam ga, sa izuzetnom pažnjom, stavio na mala kolica i odgurao duž hodnika. Zatim sam ga prebacio u staklenu kutiju, u kojoj je bio zaštićen kao prerano rođena beba u inkubatoru. Te sedmice imao sam košmarne snove, u kojima sam gubio dragocenu knjigu. U jednom snu, u hodniku sreo sam spremačicu s kofom punom sapunice; rukopis je pao u kofu i sva su se slova izbrisala. Od rukopisa je ostala *tabula rasa*.

Marketing nije jača strana medievista sa Instituta, pa sam nekoliko dana bio u blizini rukopisa, dok su gomile turista jurile da vide vodopade i gejzire, da se slikaju pored Gulfosa i Velikog gejzira. Velika je privilegija provoditi vreme pored islandske *Mona Lize*, ali svakako napolju može mnogo više da se vidi.

Najveći dragulji Instituta bili su izloženi pored *Kraljevske knjige*. To su *Tragas*, koji sadrži Zakonik iz doba Vikinga; *Medruvaldbuk*, u kojoj se nalaze velike islandske sage; *Fletejarbuk*, sa dve stotine listova napravljenih od teleće kože ispunjene sjajnim ilustracijama. Povremeno sam zastajao pored zastakljenih kutija i pokušavao da čitam ono što je zapisano na otvorenim stranama. Najlakše se čitala *Kraljevska knjiga*, čija su slova bila velika i omogućavala mi da doprem do značenja drevnih reči: *Ungur var eg fordum, for eg einn saman* (Kad sam bio mlad i tek zakoračio u život, izgubio sam svoj put. Mislio sam da sam bogat kad sam došao u društvo. Čovek je radost drugom čoveku).

Te iste nedelje, Margret i ja smo, u pola noći, odjurili u porodište, i uskoro sam u naručju držao svog novorođenog sina. Nikada ranije nisam imao posla s nečim tako novim i prefinjenim, niti s nečim tako starim i prefinjenim. I dalje sam imao košmarne snove, ali ovog puta sanjao sam sebe, kako obučen samo u donji veš, usred grada, pored izgubljenog rukopisa tražim *i* sina, koga sam takođe izgubio.

U prostoriji, smeštenoj pored odaje s rukopisima, nalazila se još jedna dragocenost: gomila traka koje su islandski folkloristi snimili u periodu od 1903. do 1973. godine. Tu ste mogli da čujete zvuke s najstarijih ploča iz 1903. godine, sa Edisonovog fonografa. Na njima su starice, seljaci i mornari pevali uspavanke i drevne pesme o događajima iz davnih vremena. Nikad nisam čuo nešto tako neobično i lepo, i zato sam odmah pomislio kako i široka publika treba da se upozna sa ovim praotčkim glasovima. Tog leta, moj glavni zadatak bila je saradnja s folkloristkinjom Rozom Dortštajndotir i pravljenje izbora melodija, koje ćemo staviti na CD.

Svaki put kad na uši stavim slušalice, a na gramofon postavim crni disk, odlazim u neko drugo vreme. Bio sam u sobi starice rođene 1888. godine. U kuhinji se čulo kucanje sata i njen glas koji peva pesmu koju je naučila od svoje bake, rođene 1830; a ta je žena tu istu pesmu naučila od svoje bake, rođene u drugoj

polovini XVIII veka, u doba erupcije vulkana Laki; ona je pak tu pesmu čula i naučila od svoje bake, rođene 1740. godine. Ploča je snimljena 1969, i obuhvata period od oko 250 godina. Pesme dolaze iz sveta u kome su mladi učili od starih. Starinska estetika razlikuje se od današnjeg načina pevanja. Način na koji se nekad pevalo, i muzika koja je pratila te pesme, bilo je nešto potpuno novo za mene. Te sam pesme snimio na kasetofon, puštao ih prijateljima i tražio od njih da mi kažu odakle potiče ta muzika. Oni su pogađali, pa su neki govorili kako su to pesme američkih starosedelaca; drugi su mislili da se radi o napevima laponskih pastira; treći da su u pitanju pesme tibetanskih monaha, odnosno arapske molitve. Kad su nabrojali sve stare kulture iz dalekih krajeva, kazao sam: „To je snimljeno ovde, na Vestfjordovima, 1970. Čovek čiji ste glas slušali rođen je 1900.”

Te snimke sam puštao sinu kad počne da plače. I beba bi se, čim bi se začuli prvi tonovi, umirila i prestala da plače. (Razmišljao sam da napišem studiju o umirujućem dejstvu stare muzike na odojčad.)

Bio sam fasciniran idejom o zaustavljanju vremena. Shvatio sam kako je sve na svetu prolazno i neumitno nestaje, baš kao i ona žena, čiji je glas ostao zabeležen na glatkom, crnom disku. Imao sam pet živih deda i baba, i to sam leto počeo da prikupljam njihove priče. Deda Jon je rođen 1919, baba Disa 1925, baba Hilda 1924, deda Ami (drugi muž baba Hilde) 1922, a deda Bjern 1921. godine. Ta generacija je živela u vreme velikog preokreta. Rođeni su posle Prvog svetskog rata, doživeli su veliku privrednu krizu; doživeli i Drugi svetski rat i mnoštvo promena, koje su obeležile XX vek. Neki od njih rođeni su pre pojave električne struje i modernih aparata, ponikli u društvu siromaštva i gladi. Nadahnut zbirkom starih pesama, rešio sam da razgovaram s ljudima iz šire porodice. Koristio sam ručnu VHS kameru, diktafon, a kasnije i smartfon. Nisam tačno znao za čim tragam, pa sam prikupljao sve za šta sam pretpostavio da bi u budućnosti moglo zanimati ljude. Napravio sam sopstvenu arhivu: Institut „Andri Magnason”.

SADRŽAJ

MOŽETE LI ŽIVETI U ZANIMLJIVIM VREMENIMA	9
MALO BLAGO	13
JEDAN BUDUĆI RAZGOVOR	19
PROJEKCIJA	22
SVEOBUHVAATNA TIŠINA BOŽJEG PROSTRANSTVA	46
PIŠČEVA BELEŽNICA	51
PRIPOVEDANJE PRIČA	58
REČI KOJE NE RAZUMEMO	62
TRAGANJE ZA SVETOM KRAVOM	71
POSETA SVETOG ČOVEKA	84
OTKROVENJE POGREŠNOG BOGA	96
POVRATAK U PROŠLO VREME	102
KROKODILSKI SNOVI	113
MITOLOGIJA DANAŠNJEG DOBA	125
64° 35,378' N 16° 44,691' W	135
MAJKA UNIVERZUMA, BELA KAO SNEG	154
POSLEDNJI POZDRAV BELIM DŽINOVIMA	159
BOG U PARNOJ MAŠINI	164

IPAK SU TO SAMO REČI	180
GLEDATI PLAVO MORE	190
MOŽDA ĆE SVE BITI U REDU	216
RAZGOVOR SA DALAJ-LAMOM, VOĐEN U NJEGOVOJ GOSTINJSKOJ SOBI U DARMŠALI	226
U MAJČINOM MLEKU	246
<i>CROCODYLUS THORBJARNARSONI</i>	254
2050.	257
BUDUĆI RAZGOVOR	268
(Napomene)	273

Andri Snajr Magnason
O VREMENU I VODI

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Kalipso

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-501-0

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2024.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

551.583
821.113.3-3
504.7

МАГНАСОН, Андри Снајр, 1973–

О времену и води / Andri Snajr Magnason ; prevod sa engleskog Slobodan Damjanović. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2024 (Dereta : Beograd).
– 279 str. : ilustr. ; 20 cm

Prevod dela: Um tímann og vatnið / Andri Snær Magnason; prevedeno s
engl. jezika. – Tiraž 1.000. – Endnotes: str. 273–279.

ISBN 978-86-6457-501-0

а) Климатске промене – Друштвени аспект б) Глобално загревање
– Друштвени аспект в) Глобално загревање

COBISS.SR-ID 122865929